

Hız. Peygamber ve Namaz (İsrafil Balcı, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2020, ISBN 978-605-9281-05-8)

Ayşe KÜÇÜK¹

Öz

Bu çalışmada, İslam Tarihi alanına sunduğu katkılarıyla tanınan Prof. Dr. İsrafil Balcı'nın "Hz. Peygamber ve Namaz" isimli eseri incelenmiş, namaz ibadetinin tarihi tekâmülü hakkında bilgiler paylaşılmıştır. Müellif eserinde, namaz ibadetinin varlığına işaret eden ayet ve rivayetler ışığında Hz. Âdem'den günümüze bu ibadetin geçirdiği tarihi sürece yer vermiş, namaz ibadetinin diğer din ve inanışlardaki formu hakkında bilgiler paylaşılmıştır. Eserin ana gövdesini ise namaz ibadetinin Hz. Muhammed (s.a.v) döneminde aldığı son form ve bu süreçte yaşanan olaylar ile tartışmalı rivayetler oluşturmuştur.

Anahtar Kelimeler: Namaz, Peygamber, Tarih

Hız. Prophet and Prayer (İsrafil Balcı, Ankara School Publications, Ankara, 2020, ISBN 978-605-9281-05-8)

Abstract

The study examined the work of Prof. Dr. Israfil Balcı, known for his contributions to the field of Islamic History, entitled "Hz. Prophet and Prayer", and shared information on the historical sequence of prayer worship. In his work, he shared information about the form of prayer in other religions and beliefs, which took place in the historical process of this worship, from Adam to the present day, in the light of the verses and rites indicating the existence of the prayer. The main body of the work is the last form of prayer worship taken during the period of Hs. Muhammad (s.a.v) and the controversial rivas with the events that took place in the process.

Keywords: Prayer, Prophet, History

¹ Yüksek Lisans Öğrencisi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, ayse_guzeldal@hotmail.com, ORCID: 0009-0007-6973-5557.

* **Atıf/ Citation:** Küçük, A. (2023). Hz. Peygamber ve namaz (İsrafil Balcı, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2020, ISBN 978-605-9281-05-8). *Cihanşumul Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(7). 77-80.

İslam tarihi alanında yaptığı çalışmalarıyla tanınan müellif İsrail Balcı, “*Hz. Peygamber ve Namaz*” başlıklı çalışmasında namaz konusunu işlemiş, Müslümanların en temel ibadeti olan namaz ibadetinin tekâmül sürecini, yüce kitabımız Kurân-ı Kerim ve Kütüb-i Sitte gibi temel hadis kaynaklarının yanı sıra İbn İshak (ö.151/768), Vâkıdî (ö.207/823), İbn Hişâm (ö.218/833), İbn Sa’d (ö.230/845), el-Belâzûrî (ö.279/892-93), Ebû Bekir el-Beyhakî (ö.458/1066), Beyzâvî (ö.685/1286) gibi Tarihi alanında temel eserlerin sahibi olan birçok müellifin eserine başvurarak elde ettiği bilgiler ışığında okuyucuya aktarmıştır.

Üç ana bölümden oluşan ve üç yüz sayfa gibi geniş bir hacme sahip olan eserin “*Beş Vakit Namaz*” başlığı ile başlayan ve 25. sayfadan 150. sayfaya kadar süren ilk bölümünde beş vakit namaz, salat ve musalli kavramları işlenmiş; özellikle de Hz. Muhammed (s.a.v)’in namaz uygulamaları üzerinde durulmuştur. Namaz ibadetinin farz kılınışından vakitlerinin tayin edilmesine, rekât sayılarının belirlenmesinden Miraç Hadisesine kadar birçok kritik konu bu bölümde irdelenmiştir. 153. sayfadan 251. sayfaya kadar süren ikinci bölümün ana konusunu ve başlığını ise Cuma namazı oluşturmuştur. Bu bölümde Cuma namazı ile birlikte bayram, yolculuk, korku, teravih ve benzeri namazlar işlenmiş, bu namazlarla ilgili rivayetler ele alınmıştır. Bu başlıklara ek olarak namaz sonrası yapılan dua, tespih geleneği ve mazeretlilerin namazları gibi konular işlenmiştir. Eserin 253. sayfasından 291. sayfasına kadar süren son bölümde de yine namazla alakalı bir husus olan ve kible değişikliğini konu edinen ayetler ışığında Kâbe’nin ne zamandan beri kible olduğu konusu tartışılmıştır.

Namaz tarihi konusunda yapılmış sayılı çalışmadan biri olan eserin bu alandaki yapılmış diğer çalışmalardan en önemli farkı namaz ibadetinin fikhî boyutundan ziyade, insanlık tarihinden bu yana geçirdiği değişim ve Hz. Muhammed (s.a.v.) döneminde aldığı son formun arkasındaki tarihi sürecinin işlenmesidir. Eserde gerek namaz ibadeti hakkında var olan tartışmalı konuların bir araya toplanarak irdelenmesi gerekse daha önce müphem kalmış birtakım konuların tartışmaya açarak fikir beyan edilmesi yönüyle namaz tarihi konusunda çalışma yapmak isteyen araştırmacılara derli toplu bir kaynak olmuştur.

Eserde belki de en çarpıcı tartışma konularından birisi ilk bölümde (s.87-96) yer alan ve müellifin Vâkıdî (ö.207/823) İbn Sa’d (ö.230/845), Taberî (ö.310/923), Buhârî (ö.730/1330), el-Halebî (ö.1044/1635) ve Cevâd Ali (ö.1365/1987) gibi birçok müellifin eserlerinden aktardığı rivayetlerle destekleyerek savunduğu, farz namazların aslında iki rekât olduğu konusundaki görüşüdür. Bu konuda geleneksel söylemin dışına çıkan müellif Hz. Muhammed’in (s.a.v) namazlarını Mekke Döneminde iki rekât olarak kıldığını, Medine Döneminde de bu uygulamaya devam ettiğini ancak her namazın ardından mutlaka iki rekât da nafîle namaz kıldığını aktarmış ve şöyle devam etmiştir: “Cuma Namazından sonra vakit namazlarının da cemaatle kılınmaya başlanması üzerine ashap, Hz. Muhammed (s.a.v) ile beraber ikisi sünnet ikisi farz olmak üzere toplam dört rekât namaz kılmaya başlamıştır. Sünnet olan namazların camide kılınmasını onaylamayan Hz. Muhammed (s.a.v)’in “Kişinin farz namazlardan sonra kılacağı en hayırlı namaz evde kılacağı namazdır” demesi üzerine ashap evde namaz kılmaya başlamıştır. Bu süreçte ashap evinde de Hz. Muhammed (s.a.v) gibi dört rekât namaz kılmaya devam etmiştir. Zamanla evde kılınan dört rekât namazın tamamı farz namaz şeklinde kabul görerek yaygınlaşmıştır.” Müellifin bu görüşünü dayandırdığı en önemli delili seferilik namazıdır. Balcı, İslam’da yolculuk halinde dört rekât farz namazların kısaltılması gibi bir uygulama olmadığını, aksine zaten iki rekât olan farz namazın kılınıp sünnet olan namazın terk edildiğini savunmaktadır.

Müellif Medine Döneminde namazın neden ve ne zaman dört rekâta çıkarıldığına dair hiçbir rivayetin olmadığını dile getirmiştir. Namaz konusundaki görüşünü ise temel kaynaklarda yer alan rivayetlerle birlikte, tutarlı bir dille savunmuştur. Ancak namaz gibi hayati önem taşıyan farz bir ibadetin, her şeyi en ince ayrıntısına kadar sorgulayan ve Hz. Muhammed (s.a.v)’i birebir taklit eden sahabenin ekleme

yapması sonucunda, Müslümanlar tarafından yüzyıllar boyunca orijinalinin dışında eda ediliyor olmasına ikna olmak oldukça güçtür.

İkinci bölümün ilk ve en dikkat çekici başlığı s.157-166 aralığında yer alan Cuma namazı konusudur. Bu bölümde müellifin iddiası, Medine Döneminde kılınmaya başlanan Cuma namazının Mekke Döneminde emredilmiş olan beş vakit namazın dışında bir namaz olmadığıdır. Müellif Cuma namazının Mekke Döneminde emredilmiş olan öğlen namazı olduğunu, süreç içerisindeki gelişmelerle bu adı alarak cemaatle kılınan özel bir namaza dönüştüğünü savunmaktadır.

Geleneksel yorumda Cuma namazına referans olarak gösterilen Cuma Suresi'nin Risalet'in son yılında nazil olmuş olması, Hz. Muhammed (s.a.v)'in ise hicretten itibaren Cuma namazını kıldırıyor olması bilgisi müellifin en güçlü delilidir.

Müellifin İbn Hişâm (ö.218/833), İbn Sa'd(ö.230/845), el-Belâzûrî (ö.279/892-93) ve Taberî (ö.310/923)'den aktardığı rivayetler ışığında görüyoruz ki; Müslümanlar, Mekke Döneminde toplu olarak namaz kılmamıştır. Medine'de ise hicretten önce Hazrec kabilesinin lideri Es'ad b. Zürâre liderliğinde bir araya gelmiş, toplu şekilde namaz kılmış ve yine Es'ad b. Zürâre'den vaaz dinlemişlerdir. Bu uygulamanın kaynağı ise Arap örfünde eskiden beri var olan “*yevmü'l-cem*” (toplanma günü) olmuştur. Hicretten sora Hz. Muhammed (s.a.v) bu uygulamayı devam ettirmiştir. Müslümanlarla Cuma günleri öğle namazı vaktinde ashabıyla bir araya gelen Allah Resulü onlara cemaatle namaz kıldırarak vaz'u nasihatte bulunmuştur. Daha sonraki süreçte Müslümanlar bu namazı ihmal etmeye başlayınca da Cuma Suresi nazil olmuştur. Cuma Suresinde yeni bir namaz emredilmemiştir. Müslümanlar cemaatle kılınan öğle namazı konusunda uyarılmıştır. Cuma Suresinin nazil olması ile birlikte Cuma namazı, cemaatle kılınması ayetle farz olan sabit bir namaz halini almıştır.

Cuma namazı ve kadınlar konusuna da değinen müellif Cuma namazının kadınlara farz olmadığı yönündeki görüşün hatalı olduğunu ifade eder. Hem Hz. Muhammed (s.a.v) hem de Hulefâ-yi Râşidîn döneminde kadınların mescitlerde aktif şekilde bulunarak Cuma namazı kıldığını ortaya koyan rivayetleri Abdürrezzâk es-San'ânî'nin (ö.211/826-27) el-“*Musannef*” adlı eserinden aktarmıştır.

Müellifin bu gün kılınan Cuma namazının diğer günlerde kılınan öğlen namazı olduğu konusundaki fikirleriyle sunduğu gerekçeler oldukça makul görünmektedir. Fakat şunu da belirtmek gerekir ki müellif bu günün neden Cuma günü olarak seçildiği konusunda fikir beyan etmemiştir. Bu da akıllarda Cuma gününün öneminin nereden geldiğine dair bir takım soru işaretleri bırakmaktadır. Bilinmektedir ki hâkim gelenekte Müslümanlar, Cuma gününde bir hikmet aramış ve bu günü sıradan bir gün veya sıradan bir saat olarak görmemişlerdir. Balcı'nın İbn Hacer el-Askalânî (ö.852/1449) 'nin “*Fethu'l Bâr'i*” eserinden aktardığı rivayette de görülmektedir ki Araplar'da bu güne önem vermiş, Cuma günü öğlen saatinde toplanarak vaz-u nasihat dinlemiştir. Kanaatimizce Araplar tarafından ibadet için bu gün ve saatin seçilmesi sadece bir tesadüf değildir. Birçok konuda Hristiyan, Yahudi, Putperest gelenekten etkilenen Arap toplumunun kutsallık addettiği gün konusunda orijinal tavrını korumasının altında mutlaka önemli bir neden vardır ve araştırmaya açık bir konudur.

Son bölümde Müslümanların kıblesini konu edinen müellif, Mescid-i Aksâ'yı Müslümanların ilk kıblesi olarak kabul eden görüşleri tenkit etmiş, bu konuya temel kaynaklarda dahi bir açıklık getirilmemiş olmasını eleştirmiştir. Müslümanların ilk kıblesi konusunda temel kaynakların dahi muallakta kaldığına değinmiş, Müslümanların ilk kıblesinin Kâbe olduğu görüşünü ayetler ile İbn İshak (ö.151/768) ve Taberî (ö.310/923) başta olmak üzere birçok farklı kaynaktan aktardığı ilk dönem rivayetleri ışığında ortaya koymuştur.

Yazar Mekke döneminde Hz. Muhammed (s.a.v)'in ve ilk Müslümanların ibadetlerini Kâbe'ye yönelerek yaptığını nakletmektedir. Balcı, Allah (c.c) Resulü'nün Medine'ye hicretten sonra Yahudileri etkilemek için ashaptan Kudüs'e yönelerek namaz kılmalarını istediğini, bu nedenle de Mescid-i Aksâ'nın ilk kible olduğu düşüncesinin yayıldığını savunmuştur. Müellif Kurân-ı Kerim'de yer alan Hz.

İbrahim ile oğlu Hz. İsmail'in kible olarak Kâbe'ye yöneldiklerini anlatan ayetlerin yanı sıra hem Mekke'de yaşayan Haniflerin Kâbe'ye yönelerek ibadet ettiğini ifade eden ayet ve rivayetleri hem de Hz. Muhammed (s.a.v) ve ashabının Kâbe'ye doğru ibadet ettiği rivayetleri okuyucu ile paylaşmıştır. Böylece ilk kiblenin Kâbe olduğu konusundaki görüşünü delillendirmiştir.

Namaz ibadetinin İslam'dan önceki varlığına ve insanlık tarihinin başlangıcından bu yana yaratıcı ile iletişim dili olduğuna değinen, diğer din ve inanışlardaki formunu karşılaştırmalı bir şekilde aktaran müellif konuya bir dinler tarihçisi gözüyle de yaklaşmış ve böylece okuyucuya zengin bir bakış açısı sunmuştur. Öyle ki okurken acaba namaz, oruç, hac zekât gibi temel ibadetlerin formları değiştirilmeseydi diğer ilahi dinlerin mensuplarının son din olan İslam'a bakışı ne olurdu sorusu akıllara gelmektedir. Belki de farklı dinlerin inananlarına ilahi kaynağın teklifi konusunda sunabileceğimiz en güzel delillerden biri ibadetlerimizdeki temel benzerliklerdir.

Eserin dikkat çekici bir diğer yönü müellifin namaz ibadetini sadece tarihi rivayetler içerisinde ele almayıp ara ara bu ibadetin ruhuna ilişkin çarpıcı gerçekleri okuyucuya hatırlatmasıdır. Hz. Muhammed (s.a.v)'in bazı durumlarda namazı kısalttığını ancak ta'dîl-i erkânı asla terk etmediğini ve Rabbi ile sohbet halinde olduğu bilinci ile bu ibadeti eda ettiğini anlatan bölüm, namazda okunan surelerin anlamını bilmenin önemini konu edinen bölüm, namazlarda Kurân-ı Kerim'den bilinen kısa sureleri okumak yerine adaleti, doğruluğu, iyiliği emreden ayetler ile dua ayetlerini okunmanın gerekliliğini anlatan bölüm ve benzeri bölümler buna örnektir.

Akademik bir üslupla ele aldığı konuyu belli başlıklar altında sınıflandıran müellif ilgili rivayet ve tartışmalara geçmeden önce okuyucuya konunun temel kavramları hakkında açıklayıcı bilgiler vermiştir. İleri sürdüğü görüşleri ayet, hadis ve ilk dönem siyer kaynaklarından aktardığı bilgilerle temellendirmiştir.

Müellifin kitabında namazla ilgili bütün tartışmalı konulara yer vermek gibi bir iddiası olmamıştır. Ancak bu alanda ortaya atılan birçok farklı görüşü kendi fikir ve tezlerini de ortaya koyarak aktarmış, araştırmacılara zengin bir bakış açısı sunmuştur. Bu yönüyle, namaz tarihi konusunda yapılacak araştırmalar için derli toplu bir çalışma olmuştur.

Son olarak şunu da söylemek gerekir ki, namaz ibadeti konusunda kabul görmüş birçok bilgiyi sorgulayan, farklı fikirleri okuyucuyla buluşturan çalışma her düzeyden okuyucudan ziyade akademik camiaya hitap etmektedir. Özellikle namaz tarihi alanında çalışmak isteyen araştırmacılar için önemli bir eserdir.